

УДК 631.15

С. М. Судомир,
д. е. н., доцент, професор кафедри економіки підприємства,
ВП НУБіП України "Бережанський агротехнічний інститут", м. Бережани
ORCID ID: 0000-0002-2574-1724

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.2.3

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

S. Sudomyr,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of Enterprise Economics Department Separated unit of the
National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine "Berezhany Agricultural Institute", Berezhany

METHODOLOGY FOR FORMATION OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

У процесі дослідження використано сучасні філософські, загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, а саме: загальнотеоретичного спрямування; монографічний метод (аналіз еволюції наукових здобутків українських й іноземних учених щодо формування результативного управління розвитком соціально-економічних систем); системно методологічний підхід щодо розуміння понять "результативність" та "результативне управління"; діалектичний та абстрактно-логічний (для узагальнення та формування висновків).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці методології формування результативного управління розвитком підприємств, яка ґрунтується на: соціально-економічній концепції влади, науковому тлумаченні понять "результативність" та "результативне управління", пріоритеті орієнтаційних поглядів у системі напрямів дій, розширеному відображенні її складових та аналітичному осмисленні наукових положень у системі теорій і вимог законів розвитку сільськогосподарських підприємств, передумов забезпечення розвитку соціально-економічних систем.

Scientific novelty of the obtained results is to develop a methodology for forming effective management of enterprise development, which is based on: socio-economic concepts of power, conceptual provisions, which are: the priority of human development; the priority of environmental and social components; the priority of human factor and its intellectual potential in the development of socio-economic systems; recognition of the economic component as a means of resolving environmental, social problems of human life, strengthening the capacity of the enterprise to achieve the goals socio-economic concept of development and fulfillment of obligations to entities with the interests of external and internal environments; evaluation of usefulness through satisfaction level of human needs, etc.; scientific interpretation of the concept of "effectiveness", which through the mechanisms provides the final result for quantitative, expensive and qualitative parameters at the entire stage of product creation and bringing it to the consumer. Our effectiveness is regarded as the category of recognition and competitiveness potential in the system of selected market segments. We consider the organization that fulfills obligations to subjects of interests: the environment and the internal environment, and creates preconditions for the development of enterprises in the future; a scientific interpretation of the concept of "effective management", which in our interpretation is considered as the dynamic ability of socio-economic systems and management developing to shape the potential opportunities, the prerequisites of strategically-innovative, competitive, anti-crisis, resource, intellectual and other direction in their organic unity to ensure the achievement of goals by realizing potential opportunities in Different vectors of action, according to reasonable directions of development, sphere of activity and

selected segments of the market aimed at: fulfillment of obligations to entities with the interests of external and internal media; dynamic competitiveness; the level and quality of life of the organization's employees and population as subjects of demand of strategic zone.

Ключові слова: результативність, результативне управління, розвиток, соціально-економічні системи, соціально-економічна концепція влади.

Key words: effectiveness, effective management, development, socio-economic systems, socio-economic concept of power.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах прискореного здійснення трансформаційних процесів конкурентоспроможного-інноваційного спрямування в національній економіці однією із важливих проблем є динамічне забезпечення адаптивності системи управління відповідно до темпів стратегічного розвитку підприємств за пріоритетними їх напрямками. Це потребує нового наукового підходу до формування системи управління на вимогах результативності за інтегрованим критерієм якості діяльності організації та управлінської команди.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розв'язанню названої проблеми присвячені наукові праці: Ф. Бастія [1], Н. Гайдамак [2], О. Гудзинського [3], О. Єрмакова, М. Судомир [6], Г. Кірейцева [4], С. Нестеренко [5], О. Школьного [13] та інших дослідників.

Однак у наукових працях не одержали розвиток методологічні засади розв'язання проблем формування результативного управління діяльністю сільськогосподарських підприємств як цілісності в органічній єдності екологічних, інтелектуальних, соціальних, організаційних та економічних складових на синергетичних засадах. Таким чином, поставлена на розгляд проблема потребує свого розв'язання на нових методологічних засадах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результативність — категорія динамічна, оскільки динамічним є сам процес діяльності. Це підтверджується також динамічним характером системної цілісності в логістичному ланцюгу: "стара системна цілісність" — "нова системна цілісність"; "стара системно-структурна раціональна цілісність" — "нова системно-структурна раціональна цілісність".

Лише в такій дуальності розвитку можливо виявити нові якісні сутнісні зміни в системі по-

нятійного апарату науки менеджменту і, зокрема, в розумінні поняття "результативність" як економічної категорії і базової методологічної основи формування результативного управління соціально-економічними системами як динамічними цілісностями. За такого системного методологічного підходу щодо розуміння поняття "результативність" останнє розглядаємо як ціль, як головний системоутворюючий критерій для побудови результативного управління як цілісності в органічній єдності усіх його складових функціонально-забезпечуючого спрямування.

Результативність як поняття і економічна категорія має свою історію розвитку, свій часовий лаг і обумовлюється таким:

— часовим лагом розвитку науки як продуктивної сили і, зокрема, соціально-економічної науки;

— часовим лагом розвитку суспільства;

— часовим лагом розвитку продуктивних сил і виробничих відносин;

— часовим лагом зміни пріоритетів, цільових установок, ціннісних орієнтацій;

— часовим лагом зміни форм власності та перерозподілом доходу між суб'єктами корпоративного капіталу;

— часовим лагом формування структурної раціональності в системі "регулювання-саморегулювання", "централізація-децентралізація";

— рівнем розвитку етичності бізнесової діяльності в системі соціальної відповідальності;

— рівнем розвитку цивілізованості в системі відносин, організаційній поведінці, організаційній взаємодії та ін.

На нашу думку, результативною вважається організація, яка виконує зобов'язання перед суб'єктами за інтересами: зовнішнього середовища; внутрішнього середовища; створює передумови для розвитку підприємств в майбутньому. Це стоїть і результативного управління.

В економічній літературі науковцями розробляються різні теорії і практичні рекомендації по регулюванню владно-власнісних відносин, які є базовою основою обґрунтування ди-

станції влади. Водночас акцентується увага на розв'язанні цієї проблеми через економіку як систему влади. Розв'язання цієї проблеми потребує поглибленого дослідження діяльності як системи влади та владних відносин. На нашу думку, формування результативної системи владно-власнісних відносин слід розглядати в системі відносин: влада — суспільний інтерес, суспільний інтерес — влада; влада — власнісний інтерес, власний інтерес — влада; власний інтерес — суспільний інтерес, суспільний інтерес — власний інтерес, суспільно-владний (корпоративний) інтерес — суб'єктно-владний інтерес; суб'єктно-владний інтерес — суспільно-владний (корпоративний). Аналітичне осмислення різних варіантів взаємодій в дуальних відносинах в системі економічної влади дає підставу стверджувати про необхідність відділення власності від управління, економічної влади від адміністративної влади, економічної влади від корпоративної влади. Єдність інтересів можна забезпечити шляхом збалансованого поєднання влади споживача та інших суб'єктів за інтересами, суб'єктами економічної влади (суб'єктами пропозицій). Однак, у теоретичному плані такий аспект проблеми не досліджується. Проблемою є встановлення балансу влади, яка розбалансована і її збільшення або зменшення в системній дуальності призводять до соціальних потрясінь. Потребує теоретичного обґрунтування проблема відділення бізнесу і влади, оскільки сучасний стан інтеграції владно-власнісних відносин призводить до неефективності розподілу ресурсів, до асиметрії в системі владних відносин. Проблемою є формування результативної системи управління соціально-економічної діяльності підприємств. Водночас акцент зроблено на соціальну економічну концепцію влади, а не лише на економічну.

Результативність як економічна категорія одержала розвиток в останнє десятиріччя. В її основу покладено соціально-економічну концепцію влади, яка одержала розвиток в умовах підвищення рівня цивілізованості суспільних відносин. Протягом тривалого періоду підприємницькі структури здійснювали свою діяльність на вимогах економічної концепції влади та пріоритетності економічної ефективності діяльності підприємств.

Методологічний підхід такого спрямування базувався і базується на відповідних наукових постулатах, а саме:

- економічної взаємодії агентів економічної системи;
- ефективності розподілу та використання ресурсного потенціалу;

- ефективності економічної поведінки суб'єктів діяльності;

- визнання економіки як головного агента суб'єкта влади;

- пріоритетності економічної конкурентності;

- орієнтація на економічні регулятори, економічне зростання;

- визнання ринкової свободи в системі вибору напрямів дій економічних агентів з орієнтацією на максимальне одержання економічного ефекту, власної вигоди;

- визнання корисності діяльності суб'єктів економічної поведінки через фінансово-економічну складову;

- орієнтація на економічну складову як пріоритетності під час формування системи мотиваційного забезпечення економічного розвитку підприємницьких структур, як критерія оцінки та ефекту.

Внаслідок такого підходу одержує розвиток асиметрія влади, асиметрія інтересів у системі діяльності горизонтально-вертикального спрямування.

Розвитку економічної концепції влади в той період сприяли економічні теорії: класичної, інтенсифікації, ефекту масштабу, граничної корисності, інноваційної, органічної будови капіталу, зростання вартості капіталу, пріоритетності уречевленої праці та ін.

Соціально-економічна концепція влади, яка одержує розвиток у сучасних умовах цивілізованого розвитку соціально-економічної системи базується на інших концептуальних положеннях, а саме:

- пріоритетності людського розвитку;

- пріоритетності екологічних та соціальних складових, як базової основи забезпечення життєдіяльності людини — головного суб'єкта суспільства — природи;

- орієнтація на симетричність владних відносин в системі взаємодій;

- пріоритетність людського фактору та його інтелектуального потенціалу в забезпеченні розвитку соціально-економічних систем;

- визнання економічної складової як засобу розв'язання екологічних, соціальних задач забезпечення життєдіяльності людини, зміцнення потенціалу підприємства для досягнення цілей соціально-економічної концепції розвитку та виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами зовнішнього і внутрішнього середовищ;

- оцінка корисності через рівень задоволеності потреб людини — рівень і якість життя;

— пріоритетність потреб суб'єктів попиту над суб'єктами пропозицій;

— зміні пріоритетів оцінки діяльності суб'єкта пропозицій з орієнтацією на задоволення потреб і виконання зобов'язань перед суб'єктами попиту та суб'єктами за інтересами — через їх результативну діяльність;

— економіка як системна корисність;

— раціональна синергетична збалансованість влади як системної цілісності;

— розуміння поняття "результативність" у широкому аспекті, а "ефективність" як критерій оцінки ціни досягнення цілей в умовах соціально-економічної ринкової економіки в їх органічній єдності та ін.

Це підтверджується нашими дослідженнями на основі опрацьованих вітчизняних та зарубіжних наукових праць багатьох вчених.

Результативність та ефективність розглядаємо в органічній взаємодії як ціль і засіб досягнення цілей. Такий підхід покладено в основу дослідження через поглиблення розвитку теоретичних та методологічних положень формування результативного управління розвитком соціально-економічних систем. Вони охоплюють теорії: неокласичної, власності, влади, балансу власності і влади, систем, синергетичності; інноваційного, стратегічного, інтелектуального, організаційного, біфуркаційного, сталого, людського розвитку; розвитку соціально-економічних систем як цілісності; методологічні підходи щодо систематизації та наповнення сутністним змістом принципів забезпечення розвитку функціональних підсистем, соціально-економічних формувань, обґрунтування критеріальної бази та методики оцінки.

Нові теоретико-методологічні підходи покладені в основу забезпечення симетрії інтересів, симетрії влади, симетрії екологічних, соціальних, економічних складових з орієнтацією на людський потенціал — рівень і якість життя.

Результативність управління має іншу цільову спрямованість і методологічну основу.

Аналітичне осмислення теоретичних положень багатьох науковців щодо розкриття сутності поняття "результативність" дає підставу стверджувати, що останнє інтерпретується неоднозначно:

На основі узагальнення точок зору науковців щодо тлумачення поняття "результативність" можна зробити висновок, що більшість з них розглядають його в такій інтерпретації:

— наслідок того, що робляться потрібні речі [11, с. 181];

— економія матеріальних, трудових, грошових ресурсів, зменшення часу та ін. [7];

— своєчасність і якість вирішення управлінських ситуацій [6];

— передбачення врахування додаткових параметрів — виконання обов'язків, адаптивність та розвиток Мескон М.Х. [12].

Ми підтримуємо позицію Д. Скотт Сінка, який зазначає, що "...любой менеджер или руководитель обязан контролировать результативность системы... не только следит за результативностью организационной системы, но и сигнализировать, когда, где и, возможно, почему результативность дает сбой" [8, с. 275].

Неоднозначними є її цільові установки, сутнісні визначення, що призводить до різного розуміння тлумачення "результативне управління".

На основі аналітичного осмислення розкриття сутності поняття "результативність" в економічній літературі автором виділені основні підходи щодо його інтерпретації, а саме:

— результативність розглядається як економічна категорія і ототожнюється з поняттям ефективність;

— результативність розглядається як складова системи критеріїв ефективності;

— результативність розглядається як широке поняття, а ефективність — як критерій оцінки успішності діяльності організації та системи менеджменту;

— результативність та ефективність розглядаються як категоріальні системні цілісності.

Виходячи із цього, можна зробити висновок, що результативність — це поняття, яке через механізми забезпечує кінцевий результат за кількісними, вартісними і якісними параметрами на всьому етапі створення продукту праці та доведення його до споживача.

Дискусійні питання щодо сутності поняття "результативність" систематизовані на основі наукових досліджень, які частково розкриті в монографії О.Д. Гудзинського та Н.В. Гайдамак [2] та в поглибленому варіанті власне автора монографії [10, с. 8—10]. Вони покладені в основу тлумачення сутності "результативність управління" в контексті обґрунтованих цільових установок згідно з 10 позиціями та в системі комунікаційних зв'язків з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовищ [10, с. 26—27] з врахуванням напрямів діяльності: стратегічного; конкурентоспроможного; інноваційного; сталого; інтелектуального; інвестиційного; антикризового та інших в інтегрованій системі взаємодій.

Таблиця 1. Результативність організації та менеджменту згідно з обраною місією за напрямками взаємодій у процесі діяльності

Суб'єкти попиту за інтересами	Цільова спрямованість суб'єктів попиту	Критерії результативності організації як системи та її менеджменту
I група		
Споживачі продукції та послуг	Асортимент товару. Якість товару. Ціна товару. Дизайн товару. Культура послуг	Рівень досягнення цілей по асортименту в обраному сегменті ринку. Рівень досягнення цілей по якості товару, послуги. Рівень досягнення цілей за параметрами ціни товару, послуги. Рівень досягнення цілей за дизайном та культури названих послуг
II група		
Суб'єкти попиту в розрізі груп контактних аудиторій: екологічні та інші служби як інститути	Дотримання норм-стандартів: екологічного середовища; продукції, товару; технологічних процесів; виконання зобов'язань перед іншими суб'єктами за інтересами та ін.	Рівень: дотримання норм-стандартів екологічного середовища, товару, продукції, технологічних процесів, виконання зобов'язань перед різними суб'єктами за інтересами як інститутами та ін.
Населення території зони господарювання соціально-економічної системи та інші інститути	Спонсорське сприйняття розвитку соціальних інститутів зони господарювання підприємницької структури виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами інституціонального спрямування	Рівень регіонального іміджу суб'єкта підприємницької діяльності серед населення території в контексті сприйняття ними надання спонсорських послуг
III група		
Суб'єкти внутрішньо-системного спрямування (безпосередньо в організаціях)	Умови праці. Матеріальне забезпечення. Рівень і якість життя. Культура організації. Культура відносин. Організаційна взаємодія. Культура управління. Організаційний клімат. Організаційна поведінка	Рівень розвитку: сформованих умов праці; системи матеріального забезпечення; якості життя; культури організації; культури відносин; організаційної взаємодії; культури управління; організаційного клімату; організаційної поведінки
IV група		
Суб'єкти корпоративних інтересів	Дотримання синергетичного корпоративного результату в умовах розвитку: горизонтальної інтеграції; вертикальної інтеграції, кооперації та ін.	Рівень синергетичного результату суб'єктів корпоративного інтересу
V група		
Суб'єкти підприємницької діяльності (власника основного капіталу) та його управлінської команди	Виконання зобов'язань як суб'єкта пропозиції перед суб'єктами за інтересами	Рівень виконання зобов'язань перед: споживачами продукції та послуг; постачальниками; контактними аудиторіями; суб'єктами внутрішньо-системного спрямування (найманими працівниками, акціонерами)
	Виконання зобов'язань перед контактними аудиторіями (населенням та інститутами)	Рівень виконання зобов'язань перед контактними аудиторіями в контексті дотримання норм-стандартів
	Виконання зобов'язань перед суб'єктами корпоративного інтересу в умовах розвитку горизонтальної та вертикальної інтеграції	Рівень виконання зобов'язань перед суб'єктами корпоративного інтересу
	Створення передумов забезпечення ефективної діяльності суб'єктів функціонально-забезпечуючого розвитку підприємств, а саме: умов праці; матеріального забезпечення; рівня і якості життя; культури організації; культури відносин; організаційної взаємодії; культури управління	Рівень створення передумов забезпечення ефективної діяльності суб'єктів функціонально-забезпечуючого розвитку підприємств: умов праці; матеріального забезпечення; рівня і якості життя; культури організації; культури відносин; організаційної взаємодії; культури управління
	Досягнення цілей зміцнення економічного потенціалу підприємств та забезпечення його розвитку в динамічно-стратегічній перспективі (за кількісними і якісними параметрами)	Рівень досягнення оперативно-поточних цілей економічно-виробничого спрямування
	Реалізація передумов забезпечення ефективної діяльності через систему: умов праці; матеріального забезпечення; рівня і якості життя; культури організації; культури відносин; організаційної взаємодії; культури управління; організаційної поведінки	Рівень реалізації передумов: умов праці; матеріального забезпечення; рівня і якості життя; культури організації; культури відносин; організаційної взаємодії; культури управління; організаційної поведінки
	Ефективне виконання процесів суб'єктів функціонального забезпечення розвитку підприємств	Рівень ефективного виконання процесів суб'єктів функціонального забезпечення розвитку підприємств

Джерело: авторська розробка.

Деталізація такого підходу щодо розуміння цього поняття обґрунтована автором у таблиці 1 (як фрагмент) з чітким визначенням суб'єктів попиту за інтересами, цільової спрямованості суб'єктів попиту, критеріїв результативної організації як системи та її менеджменту.

Результативність як головний системоутворюючий критерій діяльності підприємств пови-

нен використовуватися на всіх рівнях управління в системі відповідальності суб'єктів за створення передумов забезпечення успішної їх діяльності як суб'єктів пропозицій на ринках попиту:

1) на державному рівні:

— під час формування політичних, законодавчих, інституційно-регулюючих, інституційо-

нально-забезпечуючих, фінансово-економічних та інших передумов активізаційного спрямування господарюючих структур;

— під час формування передумов, спрямованих на розвиток: інноваційно-інвестиційної привабливості галузей, регіонів, підприємницьких утворень;

— під час формування передумов зміцнення платоспроможного попиту (головний акцент проблеми);

— під час формування результативної системи забезпечення розвитку соціальних, соціально-трудова, власнісних, владних та інших відносин;

2) на регіонально-територіальних рівнях:

— під час створення структурних утворень асоціативного, кластерного, програмно-цільового та іншого кооперативно-корпоративного спрямування;

— під час формування передумов забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності різних форм власності на основі розвинутої системи відносин через організаційний клімат, організаційну культуру, організаційну поведінку, організаційну взаємодію;

3) на рівні підприємницьких формувань як суб'єктів пропозицій на ринках попиту: під час формування передумов (стратегічного, інноваційного, конкурентоспроможного та іншого в інтегрованій системі взаємодій) забезпечення ефективного функціонування підприємницьких утворень як базової основи розвитку їх потенційних можливостей по забезпеченню реалізації місії та виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами з дотриманням соціальних, екологічних, юридичних та інших вимог цивілізованого суспільства.

Таким чином, лише за такої взаємодії в системі прямого і оберненого комунікаційного зв'язку і такій дуальності створюватимуться передумови для розвитку та успішної діяльності підприємницьких формувань як суб'єктів пропозицій по забезпеченню єдності інтересів при взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища шляхом виконання зобов'язань перед ними.

Вони є базовою основою обґрунтування: пакета стратегій довгострокового, поточно-го та оперативного спрямування в діяльності підприємств; пошуку внутрішньосистемних резервів для зміцнення економічного та інших потенціалів як потенційних можливостей забезпечення розвитку господарюючих формувань; виконання зобов'язань перед

суб'єктами за інтересами; дотримання соціальних, екологічних, юридичних, цивілізованих вимог розвитку соціально-економічних систем.

Результативне управління в нашій інтерпретації розглядається як динамічна здатність соціально-економічних систем та менеджменту, що розвиваються формувати потенційні можливості, передумови стратегічно-інноваційного, конкурентоспроможного, антикризового, ресурсного, інтелектуального та іншого спрямування в органічній їх єдності для забезпечення досягнення цілей, шляхом реалізації потенційних можливостей у різнонаправлених векторах дій згідно з обґрунтованими напрямками розвитку, сфери діяльності та обраних сегментів ринку, спрямованої на: виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами зовнішнього та внутрішнього середовищ; динамічну конкурентоспроможність; рівень і якість життя працівників організації та населення як суб'єктів попиту стратегічної зони господарювання (через якість продукції, ціновий фактор, сервісне обслуговування).

ВИСНОВКИ

Таким чином, розроблена методологія формування результативного управління розвитком підприємств, яка ґрунтується на: соціально-економічній концепції влади, науковому тлумаченні понять "результативність" та "результативне управління", пріоритеті орієнтаційних поглядів у системі напрямів дій, підвищить рівень збалансованості складових організації та менеджменту як системних цілісностей.

Література:

1. Фредерік Бастіа. Экономические гармонии. М.: ООО "Издательство Экомо", 2007. 1196 с.
2. Гудзинський О.Д., Судомир С.М., Гайдамак Н.В. Управління результативністю діяльності підприємств (теоретико-методологічний аспект): [монографія]. Київ: ТОВ "Аграр Медіа Груп", 2011. 175 с.
3. Гудзинський О.Д., Судомир С.М., Гуренко Т.О. Теоретико-методологічні засади результативного управління розвитком підприємств): [монографія]. К.: ЦП "Компринт", 2017. 411 с.
4. Гудзинський О.Д., Кірейцев Г.Г., Пахомова Т.М., Савчук В.К. Обліково-аналітичний механізм менеджменту підприємств (теоретико-методологічний аспект): [монографія]. Київ: ІПК ДСЗУ, 2009. 226 с.

5. Гудзинський О.Д., Нестеренко С.А. Формування результативної системи управління конкурентоспроможністю підприємств: методологічний аспект: [монографія]. Львів: "Ліга-Прес", 2014. 420 с.

6. Єрмаков О.Ю., Судомир М.Р. Організаційно-економічний механізм зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств): [монографія]. К.: ЦП "Компринт", 2019. 180 с.

7. Румянцев А.М., Яковенко Г.Г., Янаев С.И. Инструментарий экономической науки и практики. Научно-популярный справочник. Москва: Знание, 1985. 304 с.

8. Синк Д.С. Управление производительностью: измерение и оценка, контроль и повышение. Москва: Прогресс, 1989. 528 с.

9. Сахацький М.П., Судомир С.М. Методологія формування результативної системи управління активізацією суб'єктів діяльності. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2010. Вип. 3 (54). Том I. С. 10—14.

10. Судомир С.М. Формування системи управління розвитком сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія: [монографія]. К.: ЦП "Компринт", 2015. 483 с.

11. Мароши М. Организация — стимулирование — эффективность: Пер. с венгерского. Москва: Экономика, 1981.

12. Мескон М.Х. Основы менеджмента: пер. с англ. Москва: Дело, 2003. 702 с.

13. Школьний О.О. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств: [монографія]. Умань: УДАУ, 2007. — 308 с.

References:

1. Bastion, F. (2007), *Jekonomicheskie garmonii* [Economic harmony], ООО "Izdatelstvo Eco-mo", Moscow, Russia.

2. Hudzynskiy, O. D. Sudomyr, S. M. and Gaydamak, N. V. (2011), *Upravlinnia rezul'tatyvnosti diial'nosti pidpriemstv (teoretyko-metodolohichnyj aspekt)* [Management of performance activity of enterprises (theoretical and methodological aspect)], Agrarian media groups, Kyiv, Ukraine.

3. Hudzynskiy, O. D. Sudomyr, S. M. and Gurenko, T. O. (2017), [Teoretyko-metodolohichni zasady rezul'tatyvnoho upravlinnia rozvytkom pidpriemstv Theoretical and methodological foundations of effective management of enterprise Development], СВ "Komprint", Kyiv, Ukraine.

4. Hudzynskiy, O. D. Kireytsev, G. G. Paranko, T. M. and Savchuk, V. K. (2009),

Oblikovo-analitychnyj mekhanizm menedzhmentu pidpriemstv (teoretyko-metodolohichnyj aspekt [Accounting and analytical mechanism of management of enterprises (theoretical and methodological aspect)], IPK, Kyiv, Ukraine.

5. Hudzynskiy, O. D. and Nesterenko, S. A. (2014), *Formuvannia rezul'tatyvnoi systemy upravlinnia konkurentospromozhnosti pidpriemstv: metodolohichnyj aspekt* [Formation of the effective management system of competitiveness of enterprises: Methodological aspect], Liga-Press, Lviv, Ukraine.

6. Yermakov, O. Yu. and Sudomyr, M. R. (2019), *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm zrostannia konkurentostijkosti sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv* [Organizational and economic mechanism of growth of competitive resistance of agricultural enterprises], СВ "Komprint", Kyiv, Ukraine.

7. Rumyantsev, A. M. Yakovenko, G. G. and Anaev, S. I. (1985), *Instrumentarij jekonomicheskoy nauki i praktiki* [An instrumental economic science and practice], Knowledge, Moscow, Russia.

8. Synk, D. S. (1989), *Upravlenie proizvoditel'nost'ju: izmerenie i ocenka, kontrol' i povyshenie* [Management of productivity: measurement and evaluation, control and enhancement], Progress, Moscow, Russia.

9. Sakharskiy, M. P. and Sudomyr, S. M. (2010), "Methodology of formation of the effective system of management of the active subjects of activity", *Bulletin of Agrarian Science in Black Sea*, vol. 3 (54), no. I, pp. 10—14.

10. Sudomyr, S. M. (2015), *Formuvannia systemy upravlinnia rozvytkom sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia* [Formation of agricultural enterprise development Management System: Theory, Methodology], СВ "Komprint", Kyiv, Ukraine.

11. Marshy, M. (1981), *Organizacija — stimulirovanie — jeffektivnost'* [Organization — Incentive — Efficiency], *Ekonomyka*, Moscow, Russia.

12. Meskoon, M. Kh. (2003), *Osnovy menedzhmenta* [Management basics], Delo, Moscow, Russia.

13. Shkomensko, O. O. (2007), *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnia konkurentospromozhnosti uhrarnykh pidpriemstv* [Organizational-economic mechanism of competitiveness management of agrarian Enterprises], UDA, Uman, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2020 р.